

Atf için / for cited: Ulaşan, F. (2023). Toplumsal Barışın Sağlanmasında Uzlaştırma, Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 12, Ağustos 2023, s.85-102.

TOPLUMSAL BARIŞIN SAĞLANMASINDA UZLAŞTIRMA

Fatih ULAŞAN*

ÖZET

2005 yılında Türk Ceza Hukuku Mevzuatında yapılan değişiklikler sonucu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇÇK) ile uzlaştırma olarak adlandırılan düzenlemeler yapılmıştır. Bir müddet sonra açığa çıkan bazı sorunlardan mütevellit 5560 sayılı kanun ile değişikliklerin boyutu daha genişlemiş, usul hükmü gerekçesi ile uzlaştırma için yapılan düzenlemeler Türk Ceza Kanunundan ayrılmış ve Ceza Muhakemesi Kanununun içinde yerini almıştır. Uzlaştırma esas olarak soruşturma aşamasında sonlanması gereken bir sistem olarak tasarlanmış ve yargılama engeli olarak nitelendirilmiştir. Esas itibarıyla soruşturma aşamasında sonlanması gereken bir kurum olmasına rağmen istisnai durumlara kovuşturma aşamasında da uygulanabileceği kabul edilmiştir. Uzlaştırma kurumu genel olarak insan haklarının daha iyi sağlanmasına katkıda bulunarak onarıcı adaleti güçlendirmektedir. Kamu kuruluşları ise amacı itibarıyla halka hizmet veren, halkın işlerini kolaylaştıran yapılar olduğundan dolayı uzlaştırmanın kamu yönetimi içerisinde ayrı bir yeri vardır. Uzlaştırma genel olarak halkın birbiriyle olan problemlerinin çözümüne destek olmakta ve toplum barışına hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uzlaştırma, İnsan Hakları, Kamu Yönetimi, Onarıcı Adalet, Toplumsal Barış

JEL Sınıflandırma Kodları: K10, K12, K19.

RECONCILIATION IN ENSURING SOCIAL PEACE

ABSTRACT

As a result of the changes made in the Turkish Criminal Law in 2005, regulations which are called as the reconciliation in the Turkish Criminal Code no 5237, the Criminal Procedure Code no 5271 and the Child Protection Law no 5395 were made. Due to some problems, the size of the amendments has expanded with the law no 5560, and the regulations that are made for the reconciliation on the grounds of the procedural provision were separated from the Turkish Criminal Code and included in the Criminal Procedure Law. The reconciliation is essentially designed as a system that needs to be finished during the investigation phase and is considered as the trail impediment. Although it is essentially an institution that needs to be finished during the investigation phase, it has been accepted that it can be applied to exceptional cases during the prosecution phase. The reconciliation strengthens the restorative justice by contributing to human rights in general. Since public institutions are structures that serve the public and facilitate the affairs of the public, reconciliation has a separate place in the public administration. Reconciliation generally supports the solution of the problems coming from people and serves the peace of the society.

Keywords: Reconciliation, Human Rights, Public Administration, Restorative Justice, Social Peace

JEL Classification Codes: K10, K12, K19.

* Adalet Bakanlığı, Zonguldak Adliyesi, Dr., Cumhuriyet Savcısı, fatih_ulasan@hotmail.com / ORCID: 0000-0003-3301-4823

GİRİŞ

Uzlaştırma kurumu ilk olarak 1 Haziran 2005'te 5237 sayılı TCK ve 5271 sayılı CMK ile Türk hukuk sistemine girmiş olmakla birlikte 6 Kasım 2006 tarihinde TCK'nın uzlaştırmayla alakalı ilk metninde ve 5560 sayılı yasa ile birtakım değişiklikler vukuu bulmuştur. İlâveten 26 Temmuz 2007 tarihinde Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ortaya çıkmıştır. Meydana gelen bu tür değişikliklerin akabinde uzlaştırma kurumu TCK'nın muhteviyatından çıkmış ve CMK'daki 253, 254 ve 255. maddelerinde yeniden yapılandırılarak içeriği ve etki alanı genişletilmiştir. Ayrıca, 5395 sayılı ÇKK'nın 24. maddesi, 5560 sayılı yasanın 41. maddesiyle değiştirilerek CMK'nın uzlaştırma ile alakalı maddeleri suça sürüklenen çocuklar açısından da uygulanabilir olmuştur. 2016 tarihinde yapılan 6763 sayılı yasa ile CMK 253. ve 254. maddelerinde yapılan değişiklikler uzlaştırma kurumunun sınırlarının öncesine nazaran bir hayli genişlemesine yol açmıştır. Diğer taraftan Adalet Bakanlığı tarafından CMK 253/25. maddesinden yola çıkılarak 5 Ağustos 2017 tarihinde Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği (CMUY) yürürlüğe girmiştir.

Bu yollar ile hukukumuz giren ve zamanla değişerek hukukumuzda adapte olan uzlaştırma kurumu, bir alternatif uyuşmazlık çözüm yoludur ve mağdurların, müştekilerin, şüphelilerin ve sanıkların, hukukun salık verdiği suçlarda sorunlarını çözmek için bu sürece etkili biçimde katılabildiği bir kurumdur. Türk hukuk siteminde uzlaştırma ile alakalı temel kural, uzlaştırmının soruşturma aşamasında başlayıp son bulmasıdır. Bu durum mecburi ve yapılmaması durumu kovuşturma engeli olarak kabul edilmektedir. Fakat bazı istisnai durumlardan dolayı uzlaştırmının kovuşturma aşamasına sarkması vakidir. Böyle bir durum meydana geldiğinde uzlaştırmaya gidilebilecek haller sayılmıştır.

Uzlaştırma temel olarak ceza uyuşmazlıklarında çözüme giden süreci hızlandırma, muhakeme giderlerini azaltma ve mahkemeye gitmeden ve diğer kişilerin olay hakkında kesin hükümleri olmadan tarafların kendi aralarında çözüm bulmasına hizmet etmektedir. Aynı zamanda sosyal adalete ve kişilerin aralarındaki husumetin bir an önce son bulmasına hizmet etmektedir. İki tarafında kabul ettiği bir çözüm yolu sunan uzlaştırma, kişilerin birbirlerine kin tutmalarını önleyecek bir kurum olmakla birlikte hâkimlerin ve Cumhuriyet savcılarının iş yükünü azaltmak için tasarlanmıştır. Uzlaştırma kurumu genel olarak insan haklarının daha iyi sağlanmasına katkıda bulunarak onarıcı adaleti güçlendirmektedir. Kamu kuruluşları ise amacı itibariyle halka hizmet veren, halkın işlerini kolaylaştıran yapılar olduğundan dolayı uzlaştırmının kamu yönetimi içerisinde ayrı bir yeri vardır. Uzlaştırma genel olarak devletin halkının birbiriyle olan problemlerinin çözümüne destek olmakta ve toplum barışına hizmet etmektedir. Bu minvalde bu makale de birinci bölümünde uzlaştırma kavramı, amacı, uzlaştırma kapsamına giren suçlar ve uzlaştırmının hukuki niteliği, kovuşturma aşamasında uzlaştırma usulü ve özel halleri, kovuşturmada uzlaştırmaya gidilecek haller ve usulü, kovuşturma aşamasında yapılan uzlaştırmada mahkemenin rolü ve kovuşturma evresinde uzlaştırmının hukuki sonuçları aktararak hukuki değerlendirme yapılacaktır. İkinci bölümde temel olarak uzlaştırmının sosyal barış üzerindeki etkisini anlayabilmek adına onarıcı adalete vurgusu tartışılacak, adalet kavramı üzerinde durulacak ve uzlaştırmının toplum bakımından etkileri anlaşılmasına çalışılacaktır.

1. GENEL OLARAK UZLAŞTIRMA KAVRAMI

1.1. Uzlaştırma ve Uzlaşma Kavramları

Uzlaşmanın kelime anlamına bakıldığında; konsensüs, uyuşma, uzlaş, uzlaşım ve mutabakat anlamlarına geldiği görülmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). Uzlaştırma, tarafların anlaşmasını sağlamak amacıyla yapılan eylem, uyuşmazlığın son bulması gayesiyle yapılan yasal çalışmaların hepsi, tarafların birbirinin çıkarlarına aykırı isteklerinde olabildiğince orta yolu bulma ve karşılıklı yararlar bazında isteklerini birbirine yakınlaştırmaya çalışarak bir anlaşma olanağı sağlamaya çalışma girişimine denir (Özbek, Cüni ve Özcan, 2018: 3).

Hukuki açıdan bakıldığında ise uzlaşma, suç yüzünden meydana gelen zararın tazmini bakımından tarafların anlaşmaları ya da bağımsız bir uzlaştırmacı aracılığı ile anlaşmalarının sağlanması

durumunda ceza soruşturması ya da kovuşturmasının bitirilmesine neden olan kurumdur. Uzlaştırma kavramına gelirse basitçe uzlaştırmacı olarak nitelendirilen tarafsız ve bağımsız 3. kişi aracılığıyla çözüme katkı sağlama sürecine denir. Uzlaştırmada tarafsız 3. kişinin sorunun çözümüne yardımcı olur ve 3. kişinin çözüme ulaşılması yönünde tarafları zorlama yetkisi yoktur (Çetintürk, 2017: 101).

Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği tanımlar başlığının dördüncü maddesinin (j) bendine göre uzlaşma: “Uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin kanun ve bu yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak anlaşmış olmaları” anlamına gelmektedir. 4. maddenin (k) bendine göre uzlaştırma: “Uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya kanuni temsilcisinin, Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak uzlaştırmacı tarafından anlaşılmaları suretiyle uyusmazlığın giderilmesi sürecini ifade eder.”

Özetle uzlaştırma, uzlaştırmacının denetimi ile yürütülen sürece denir. Uzlaşma ise süreç bitiminde veya uzlaştırmacı olmaksızın taraflar arasındaki görüşmelerin nihayetinde meydana gelen mutabakata denmektedir (Cörüt, 2019: 3).

1.2. Uzlaştırmacının Amacı

Uzlaştırma kurumunun amacı, suçtan zarar görenlerin hukukun ve ahlakın imkân verdiği boyutta isteklerinin yerine gelmesidir. 21. yüzyılda giderek etkisini arttıran mağdurların zararlarının daha tatmin edici şekilde giderilmesi fikri çerçevesinde ortaya çıkan uzlaştırma kavramı hızla yaygınlaşmıştır (Zekeriya, 2007: 121-122). Uzlaştırmacının birincil amacı taraflar arasındaki barışın ve toplumdaki huzurun tekrar tesis edilmesidir. Bunun elde edilebilmesi mümkündür çünkü kişiler bu sürece aktif katılmaktadır ve birbirlerini anlamak için çaba sarf etmektedirler. Yükün çoğunu uzlaştırmacı ve taraflar aldığı için ucuz, hızlı ve adalet sistemini rahatlatan bir kurumdur. Bu kurum cezalandırıcı adalet sistemine alternatiftir ve ayrıca bu sistemin getirdiği bazı sorunları da ortadan kaldıracak niteliğe sahiptir. Örneğin bazı davalar delil yetersizliğinden son bulmaktadır hatta cezalandırılma dahi iki tarafı da tatmin etmemektedir. Ayrıca zarar giderilmediğinden zararın giderilmesi amacıyla mağdur, müşteki veya suçtan zarar gören hukuk davası ve icra takibi gibi usullere başvurması gerekmektedir. Ayrıca bu tatminsizlik, taraflar arasındaki sorunları bitirmemekte hatta bazı durumlarda arttırmaktadır. Kişiler hem uzun dava süreleri ile karşı karşıya kalmakta hem de istediklerini tam olarak alamamak gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Hâlbuki uzlaştırmada hukuka ve ahlaka aykırı olmamak şartıyla karşı tarafın yapması gereken edimi veya ödemesi gereken miktarı suçtan zarar gören kişi kendisi belirlemekte ve devlette bunu çeşitli yollarla denetlemektedir.

Uygulamada suçtan zarar görenler, soruşturma ve kovuşturma süreçlerine katılmadan, dava harcı ve yargılama gideri ödemedi, özellikle taksirli suçlar bakımından daha önce tanışık olmadığı bir kişiyle husumet içine girmemek, mağduriyetin hızlı bir şekilde giderilmesi ve normal hayatlarına bir an önce dönmek için uzlaştırma yolunu tercih etmektedirler. Kasten işlenen suçlarda ise durumu kendi aralarında çözmek, durumun daha büyümesini ve yayılmasını önlemek adına tarafların tercih ettiği bir kurumdur. Bu kurum adaletin hızla tesis etmesine hizmet etmekte ve suçtan zarar görenlerin zararlarını biran önce tazmin imkânı sağladığından hem güvenilir hem de hızlı bir sistem olarak rağbet görmektedir (Apaydın, 2019: 28).

Genel itibarıyla uzlaştırmacının amacı, uzlaştırma kapsamına giren suçlardan olmak üzere, suçtan zarar gören kişilerin yararını ön plana alarak zarar gören kişinin isteği doğrultusunda hukuk ve ahlak kurallarına riayet ederek maddi ve manevi zararlarının girilmesi ve bozulan düzenin en az hasarla tekrar sağlanmasıdır.

1.3. Uzlaştırma Kapsamına Giren Suçlar

Uzlaştırma kapsamındaki suçlar 30145 Sayılı Resmi Gazete ile 05.08.2017 tarihinde yürürlüğe giren CMUY 8. maddesinde genel hatlarıyla belirtilmiştir. Bu kapsamda CMK 253/1'e göre suça sürüklenen çocuklar açısından mağdur ya da suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olduğunda üst sınırı 3 yılı aşmayan hapis ya da adli para cezalı suçlar ve soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye

bağlı suçlar uzlaştırma kapsamındadır. Ayrıca diğer yasalardaki suçlar ile yasada açıkça uzlaştırma tabi olduğunun belirtildiği suçlar uzlaştırma kapsamındadır. Fakat cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, şikâyete bağlı olsa bile uzlaştırmaya gidilemez. Ayrıca, uzlaştırma kapsamındaki suç, bu kapsamında olmayan suçla beraber işlenir ise uzlaştırma uygulanamaz (CMUY, madde 8) (Boztaş ve Ürün, 2018: 334-335).

Şikâyete bağlı olmayanlar için soruşturma ve kovuşturma şikâyetçinin vazgeçmesinden etkilenmediğinden uzlaştırma teklifi yapılmak zorundadır. Eğer reddedilirse soruşturma kaldığı yerden devam eder. Şikâyete bağlı suçlar ile alakalı olarak TCK 73. maddede şikâyetin unsurları belirtilmiştir. İlk olarak şikâyet hakkına sahip kişi şikâyet hakkını kullanmak istiyor ise zaman aşımını geçmeyecek şekilde fiili ve failin kim olduğunu bildiği veya öğrendiği günden itibaren 6 aylık süre içinde şikâyette bulunmalıdır. Eğer birkaç kişinin şikâyet hakkı var ise, birinin şikâyet hakkının dolması diğerini etkilemez. Şikâyetten vazgeçme soruşturma aşamasında kullanır ise soruşturma sona ermektedir. Kovuşturma aşamasında kullanır ise dava düşmektedir. Bu tür suçlarda şikâyetten vazgeçme, iştirak halinde işlenmiş suçlarda sanıklardan biri hakkında yapılırsa dahi diğerlerini de etkiler. Fakat eğer kabul etmeyen sanık veya sanıklar bu vazgeçmeden etkilenmezler. Şikâyetten vazgeçme bir defa kullanılabilir ve şikâyetten vazgeçmeden vazgeçme olmaz. Eğer kamu davasını düşüren vazgeçme durumunda kişi birde şahsi haklarından feragatte ettiğini beyan etmiş ise artık hukuk mahkemesinde dava açma imkânını da kaybeder.

Uzlaştırmaya tabi suçlarda 2 koşul büyük önem taşımaktadır. Suçtan zarar gören gerçek ya da özel hukuk tüzel kişisi olmalı ve hapis ya da adli para cezasının üst sınırı 3 seneyi geçmemelidir. Eylemin mağduru kamu olursa uzlaştırma uygulanamaz (örneğin dilencilik suçu). Ayrıca sadece suçun temel şekli değil nitelikli unsurlar ile cezalandırılması ihtimali var ise bu nitelikli unsurlarla belirlenen ceza miktarı göz önüne alınır. Bunun dışında, yaş küçüklüğü indirimi miktarı uzlaştırma kapsamına girip girmediğini belirlemede hesaba katılmaz.

Özet olarak, uzlaştırma kapsamındaki suçlar CMUY 8. maddesinde genel hatlarıyla belirtilmiştir. Soruşturulması ve kovuşturulması yapılması için şikâyet aranılanlar dışında diğer suçlar için uzlaştırma yapılabilmesi kanunda açık hükmün bulunmasına bağlıdır (CMUK, 253/2). Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, şikâyete bağlı olsa bile uzlaştırmaya gidilemez. Özel kanunlardaki şikâyete bağlı suçlar kural olarak uzlaştırmaya tabidir. Diğer özel suçlar hakkında özel düzenleme olduğu takdirde uzlaştırmaya tabi olabilir.

1.4. Uzlaştırmanın Hukuki Niteliği

Doktrin, uzlaştırma kurumunun ceza hukukuna mı ait, yoksa ceza muhakemesine mi ait olduğu konusunda net bir bakışa sahip değildir. 5560 sayılı yasayla meydana gelen değişiklikten evvel uzlaştırma, TCK Genel Hükümler birinci kitabının, Yaptırımlar başlığı altındaki üçüncü kısmının Dava ve Cezanın Düşürülmesi başlıklı dördüncü bölümünde yer almaktaydı. Ayrıca, TCK 73. maddenin mülga 8. fıkrasında uzlaştırma yer verilmişti. Fakat TCK madde 73/8. madde yürürlükten kaldırılmış ve uzlaştırma CMK 253 ila 255 arası düzenlemeler ve ÇKK 24 gibi sadece temel iki kanuni dayanağı kalmıştır (Cörüt, 2019: 63).

Bu durum teorik bir tartışmadan ziyade uygulamaya yönelik ciddi sonuçlara ve farklılıklara sebep olabilecek kapasiteye sahiptir. Özellikle 5560 sayılı yasayla meydana gelen değişikliğin ardından, kanunların zaman bakımından uygulanması konusu önem kazanmıştır. Uzlaştırmanın bir ceza hukuku kurumu olduğu fikri geçerli kabul edilirse, TCK 7'de düzenlenen zaman bakımından uygulamayla ilgili kurallar uzlaştırma içinde varit olduğu kabul edilecektir. Geçmişte haklarında hüküm bulunan ve hükmün ardından kanun değişikliğiyle uzlaştırmanın içerisine dâhil edilmiş kesinleşmemiş bütün davalar açısından uzlaştırma kurumunun uygulanması gerekecektir. Ayrıca kesinleşmiş mahkûmiyet kararlarını bile içine alabilecektir. Fakat Yargıtay kararları bakımından bu konuda tam olarak bir kesinlik mevcut değildir. Örneğin, Yargıtay 2. Ceza Dairesi, bir karar eğer uzlaştırma kapsamında ise kesinleşmiş olsa bile uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerektiğine karar vermiş, fakat Yargıtay 4. Ceza Dairesi kesinleşmiş kararlar hakkında uzlaştırma hükümlerinin uygulanamayacağına

hükmetmiştir². Uzlaştırma, Ceza Muhakemesi Hukuku'nun bir kurumu olarak düşünülürse derhal uygulama ilkesi geçerli olacaktır. Çetintürk, uzlaştırmanın maddi ceza hukukunu etkileyen yönlerine rağmen bir ceza muhakemesi kurumu olduğunu ifade etmiştir (Çetintürk, 2017: 365-366). Baskın görüş ise uzlaştırmanın karma hukuki niteliğin bulunduğu ve hem maddi ceza hukuku hem ceza muhakemesi hukuku kurumu olduğudur. İstisnai durumlar hariç uzlaştırmanın içine giren bir suç, uzlaştırma usulü uygulanmaksızın kovuşturma aşamasına geçemez ve bu bir muhakeme şartıdır. Uzlaştırma gerçekleştiğinde failin ceza sorumluluğu ve devletin cezalandırma yetkisi ortadan kalktığından dolayı uzlaştırma maddi ceza hukuk kurumu olarak da nitelendirilebilir. Bundan dolayı lehe kanun uygulamasının mümkün olduğu ifade edilir. Ama maddi ceza hukuku içerisindeki kıyas yasağından dolayı uzlaştırmanın kapsamı kıyas ile değiştirilmesi mümkün değildir. Fakat uzlaştırma usulü açısından kıyas mümkündür (Eriş, 2018:246-247).

Özet olarak, uzlaştırma, kurumunun karma hukuki niteliğinin ağır bastığı ve hem maddi ceza hukuku hem ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden hem maddi ceza hukuku hem ceza muhakemesi yönü düşünülmelidir.

1.5. Kovuşturma Aşamasında Uzlaştırma

1.6. Genel Olarak

Uzlaşmanın sağlanmasıyla tarafların kamu davası açılmadan veya açılmış olan kamu davası devam ederken anlaşmaya varması amaçlanır. Onarıcı adalet ilkesi gereği mahkemeye taşınmadan çözüm sağlanmalıdır. Uzlaştırma kamu davasına alternatif bir kurum olarak işlerlik kazanmıştır. Suçtan etkilenen kişilerin doğrudan katılımı ile çözüm bulunmaya çalışılır. Suç nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlığın en etkili ve tatmin edici şekilde çözümü amaçlanır. Fail yargılama makamlarının önüne çıkmadan ıslah edilmesi ve mağdurun ve toplumun zararının giderilmesi amaçlanır. Failin, mağdura ve topluma verdiği zararı giderme imkânı verilir. CMK 252 ve 254. maddelerinde düzenlenen uzlaştırma kurumu, Cumhuriyet savcısı ve hâkime takdir hakkı vermeksizin uzlaştırmaya tabi suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilmesini zorunlu kılmıştır. Taraflar uzlaştırma teklif edilmeden ve uzlaştırma girişiminde bulunulmadan kamu davası açılmaz veya hüküm kurulamaz. Açılmış ise iddianame, CMK 174/1.c maddesine iade edilebilir. Temel olarak soruşturma aşamasında başlayıp sona eren bir kurum olarak tasarlanmasına rağmen çıkan sorunlar da göz önüne alınarak istisnai olarak kovuşturma aşamasında da işlerlik kazanması sağlanmıştır. Soruşturma evresindeki uzlaştırma ile kovuşturma evresindeki uzlaştırmanın usulleri genel hatlarıyla aynıdır. Fakat uzlaştırma kurumunun işletiliş tarzında farklılıklar mevcuttur.

Mağdur kovuşturma aşamasında şikâyetinden vazgeçer ise ve suçta şikâyete tabiyse artık uzlaştırma yolu da kapanmış olur. Ayrıca kovuşturma aşamasında dava zamanaşımı süresi dolmuş ise artık fiilin cezalandırılabilme olasılığı ortadan kalktığı için uzlaştırmadan söz edilemeyecektir. Bu durumda eğer derhal beraat kararı verilecek hallerden biri değil ise düşme kararı verilecektir.

CMK 254. maddesinde 24.11.2016 tarihinde 6763 sayılı kanunun 35. maddesiyle değişiklik yapılmıştır. Bu tarihten önce kovuşturma aşamasında uzlaştırmayı mahkemeler yapmaktaydı. Bu değişiklikten sonra eğer mahkeme uzlaştırma yapılması gerektiğine karar verir ise dosyayı uzlaştırma bürosuna göndermektedir. Dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi ara kararlar olmaktadır ve ara karar ile gelen dosyayı Cumhuriyet savcısı inceler ve sonrasında uzlaştırma işleminin yapılacağı kişiler ve suçlar açıkça belirtilmediyse Cumhuriyet savcısı bu eksikliğin giderilmesini mahkemeden talep eder (CMUY, 22/5). Cumhuriyet savcısı açıkça suçun uzlaştırmaya tabi olmadığı kanaatinde ise mahkemeden bu hususun yeniden değerlendirmesi talebinde bulunur (CMUY, 22/6). Fakat mahkeme ısrar ederse Cumhuriyet savcısının itiraz yolu bulunmamaktadır. Uzlaştırma usulünü uygulamak zorundadır.

² Yargıtay 2. Ceza Dairesi'nin 5.7.2007 tarihli ve 11172/10198 sayılı, 24.01.2017 tarihli ve 2017/727 sayılı kararı ve 4. Ceza Dairesi'nin 13.6.2007 tarihli ve 4984/5662 sayılı kararları.

Özet olarak, uzlaştırma kamu davasına alternatif bir kurum olarak işlerlik kazandığından esas amaç sorunu mahkemeye ulaşmadan çözmektir. Cumhuriyet savcısı ve hâkime takdir hakkı vermeksizin uzlaştırmaya tabi suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilmesini zorunlu kılmıştır. Taraflar uzlaştırma teklif edilmeden ve uzlaştırma girişiminde bulunulmadan kamu davası açılmaz veya hüküm kurulamaz. Temel olarak soruşturma aşamasında başlayıp sona eren bir kurum olarak tasarlanmasına rağmen uzlaştırma istisnai olarak kovuşturma aşamasında da işlerlik kazanmıştır. Soruşturma ile kovuşturma evresindeki uzlaştırmaların usulleri genel hatlarıyla aynı olmasına rağmen uzlaştırma kurumunun işletiliş tarzında farklılıklar mevcuttur.

1.7. Uzlaştırmaya Gidilebilecek Haller ve Usulü

Kovuşturma, iddianamenin kabulüyle başlayan ve hükmün kesinleşmesine dek süren evreyi ifade etmektedir (CMK madde 2). Hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre ilk derece yargılaması ile birlikte istinaf ve temyiz incelemesini de içine alır. Örneğin temyiz incelemesinde Yargıtay sadece ilk derece mahkemesinin kararını hukuki yönden incelemeye yetkili olduğundan, dosyanın uzlaştırmaya gitmesi gerektiğini düşünüyorsa dosyayı ilk derece mahkemesine gönderir. İlk derece mahkemesi dosyayı uzlaştırma bürosuna göndermeli ve oradan gelecek sonuca göre hareket etmelidir. Fakat istinaf incelemesinde bu konuda bir boşluk vardı. 24.10.2019 tarihinden önce dosyanın uzlaştırmaya tabi olduğu ilk kez orada fark edildi ise Bölge Adliye Mahkemesi dosyayı hem hukuki hem maddi yönden incelemeye yetkili bir üst mahkeme olduğundan kendisi dosyayı uzlaştırma bürosuna gönderilmesi gerektiği yolunda görüşler mevcuttu (Özbek, Tepe, Doğan ve Bacaksız, 2018; Aydın, 2017). Fakat 24.10.2019'da yürürlüğe girmiş olan 7188 sayılı yasayla bu boşluk giderilmiş ve CMK 280. maddenin f fıkrası eklenmiş ve uzlaştırma işlemlerinin uygulanmadığının istinaf aşamasında anlaşılması halinde dosya yeniden incelenmesi için ilk derece mahkemesine gönderileceği belirtilmiştir.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi 05.07.2018 tarih ve 2018/13476 Karar sayılı hükmünde, uzlaştırmaların soruşturma aşamasında uygulanıp tamamlanması gerektiği, kovuşturmada bu kurumun uygulanmasının istisnai olduğu, soruşturma aşamasında uzlaştırmaya başvurulmadan iddianame düzenlenmesi veya suçun uzlaştırma kapsamında olduğu kovuşturma aşamasında anlaşılması durumunda bu yola başvurulabileceğini belirtmiştir. Kovuşturma aşamasında uzlaştırmaya tabi olduğu anlaşılır ise kovuşturma engeli olduğu için mahkemece öncelikle uzlaştırma kurumunu işleme sokacaktır. Taraflar anlaşılır ve edim yerine getirilirse mahkeme düşme kararı verir. Fakat tarafların anlaşığı edim ileri tarihlise, taksidde bağlı ise veya sürekli ise CMK 231. maddesindeki koşullar dikkate alınmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmelidir (CMK 254/2). Bu karardan sonra edim yerine getirilmezse mahkeme hükmü açıklar.

Tablo 1. Kovuşturmada uzlaştırma yapılabilecek haller

Uzlaştırma Yapılabilecek Haller	Açıklamalar	Örnekler
Suçun hukuki niteliğinin kovuşturma evresinde değişmiş olması	-Uzlaştırma Yönetmeliği 22/1-a -İddianamenin iadesi, suçun hukuki niteliğinden dolayı yapılamaz. -Fiil aynı olmak şartı ile suç nitelendirmesi ve kanun maddesi iddianamede anlatılmak şartıyla kovuşturma aşamasında değiştirilebilir.	-Yağmadan açılan davanın veya nitelikli hırsızlıktan açılan davanın hırsızlığın temel haline dönmesi. -Kasten yaralamanın nitelikli halinin kasten yaralamanın temel şekline dönmesi.
Soruşturma evresinde uzlaştırma yapılmadan iddianamenin kabul edilmiş olması	-CMK 254 ve uzlaştırma Yönetmeliği 22/1-b -Hata sonucu soruşturma evresinde uzlaştırma yapılmadan iddianame düzenlenmesi ve yine hata sonucu iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesi veya edilmiş sayılması durumunda mahkeme uzlaştırma kurumunu devreye sokmalıdır.	-Mahkemenin iddianameyi kabul etmesi için var olan 15 gün içinde bir karar vermemesi durumu (CMK m.174/1).

Suçun uzlaştırma kapsamında olduğu ilk kez kovuşturma evresinde anlaşılması	-Sonradan yapılan değişiklikler ile suçun takibi şikâyete bağlı hale gelebilir veya kovuşturma konusu olan suç uzlaştırma kapsamına girebilir. -Uzlaştırma şartlarında meydana gelen değişiklik ceza hukuku kurumu olarak kabul edilecek ve lehe düzenlemeler getiriyorsa geçmişe yürüyecektir ³ .	24.11.2016 tarihli kanun değişikliği ile önceden tehdit (TCK 106/1) ve hırsızlık (TCK 141) uzlaştırma kapsamında olmayan bu suçlar uzlaştırma kapsamına alınmıştır.
Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenmeksizin iddianame yerine geçen belgeyle direk olarak mahkemeye ulaşan uzlaştırma kapsamındaki suçun varlığı	-Soruşturmaların Cumhuriyet Başsavcılığından değil doğrudan başka makamlar tarafından mahkemeye intikal ettirildiği durumlar olabilir. -Kural olarak dava açma yetkisi Cumhuriyet savcısında olmasına rağmen bazı istisnalar mevcuttur (CMK 170).	-2457 sayılı YÖK m. 53/c uyarınca verilen son soruşturma açılması kararı idari yargı denetiminden geçerek iddianame yerine geçen belge halini alır. -İcra Mahkemesine verilen şikâyet dilekçesi (İcra İflas Kanunu m. 349) ile doğrudan kovuşturma yapılabilir.

Kovuşturma aşamasında uzlaştırmaya gidilebilecek haller sınırlı sayıdadır. Bunlar temel olarak yukarıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 2. Kovuşturmada yapılan uzlaştırmaların etkileri (Tan, 2020).

Tekerrüre etkisi	-Olumlu sonuçlanır ise kovuşturma aşamasında uzlaştırma ile dava düşer ve tekerrür hükümleri uygulanamaz.
Dava Zamanaşımına Etkisi	-Katılan, suçtan zarar gören, sanık, mağdur ya da şüpheliden birine ilk uzlaştırma teklifi yapıldığı tarihten, uzlaştırma işleminin başarısız olduğu ve en geç uzlaştırmacı tarafından raporun büroya verdiği zamana değin dava süresi işlemez (CMUY 34). -Tarafların, kanuni temsilcilerinin veya vekillerinin uzlaştırma müzakerelerine katılmaması, müzakere aşamasında taraflardan birinin yazılı ya da sözlü biçimde uzlaştırmadan vazgeçtiğini bildirmesi üzerine düzenlenen raporun büroya verilme tarihi itibarıyla dava süresi yeniden başlar.
Müsadereye Etkisi	-Üretilmesinin, kullanılmasının, taşınmasının, bulundurulmasının, alımının ve satımının suç olduğu eşyanın müsadereye mahkûmiyete bağlı olmadığından uzlaştırmadan verildiği kararda eşyanın müsadereyesine karar verilebilir (TCK 54/4). -Bunun dışındaki müsadereelerde mahkûmiyet arandığından eşyanın iadesi gerekir.

Özet olarak kovuşturma aşamasında uzlaştırmaya gidilebilecek haller sınırlı sayıdadır ve kovuşturma aşamasında dosyanın uzlaştırmaya tabi olduğu fark edildiğinde mahkeme uzlaştırma kurumunu devreye sokmakla yükümlüdür. Kovuşturma aşamasında yapılan uzlaştırmaların bazı maddelere ve kurumlara etkisi mevcuttur. Kovuşturma aşamasında uygulanan uzlaştırmaların müsadereye, zamanaşımına ve tekerrüre etkileri mevcuttur. Özellikle infaz aşamasına dikkat edilmelidir çünkü kişiler bu yüzden haksız yere daha fazla hapiste kalmış olabilirler ve devletin tazminat ödemeye mahkûm edilebilir.

1.8. Kovuşturma Aşamasında Yapılan Uzlaştırmada Mahkemenin Rolü

Öncelikle uzlaştırmaların kovuşturma aşamasında olabilmesi, uzlaştırmayı mahkemenin yapması anlamına gelmemektedir. Uzlaştırma gerekliliği kovuşturma aşamasında ortaya çıkması durumunda uzlaştırmaların soruşturma aşamasındaki esas ve usule göre uzlaştırma bürosu tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Mahkeme dosyayı CMK 253'de belirtilen esas ve usulün yerine getirilmesi amacıyla

³ Yargıtay Ceza Dairesi, 15.05.2017, E. 2017/17116, K. 2017/10836; Ceza Genel Kurulu, 06.11.2007, E. 2007/6-212; K. 2007/229

uzlaştırma bürosuna göndermelidir (CMUY 22/2). Dosya bir ara karar ile uzlaştırma bürosuna gönderilirken bu ara kararda hangi sanığın hangi uzlaştırmaya tabi fiilden yargılandığı, uzlaştırma işlemi yapılacak kişiler ve sıfatları ve hangi suçlardan dolayı uzlaştırma usulü uygulandığı ayrıntılı olarak yer almalıdır (CMUY 22/3). Çünkü bunları araştırmak uzlaştırma bürosunun görevi dâhilinde değildir. Ayrıca duruma göre dosyanın tamamı değil hâkim tarafından uygun görülen belgeler büroya gönderilebilir (CMUY 22/3). Gönderilen dosya uzlaştırma bürosu tarafından kaydedilerek büro numarası alır ve bürodan sorumlu Cumhuriyet savcısına tevdi edilir (CMUY 22/4). Gelen dosya Cumhuriyet savcısının incelemesi sonucunda uzlaştırma işleminin yapılacağı kişilerin ve suçlarının açıkça belirtilmediğine karar verir ise mahkemeden eksikliklerin giderilmesini ister (CMUY 22/5). Cumhuriyet savcısı suçun uzlaştırma kapsamına girmediği düşüncesinde ise mahkemeden dosyayı tekrar değerlendirmesini talep eder (CMUY 22/6). Ancak mahkeme kararını değiştirmez ise Cumhuriyet savcısının itiraz edemez ve usulü uygulamak zorundadır. Uzlaştırmacının görevlendirilmesi Cumhuriyet savcısının onay ile yapılır. Uzlaştırmacının muhatabı uzlaştırma bürosu ve bu bürodan sorumlu Cumhuriyet savcisidir. Uzlaştırmacı belgeleri uzlaştırma bürosundan alarak yine oraya teslim etmek zorundadır. Düzenlenen raporda ne suretle ulaşıldığı yazılır fakat uzlaştırma müzakereleri esnasında suçun işlenmesiyle alakalı açıklamalar yapılmaz. Cumhuriyet savcısı uygun dosya ve raporu üst yazıyla mahkemeye gönderilir. Hâkim dosyaya ve rapora göre onaylar veya reddeder. Edimin özgür iradeye dayanıp dayanmadığının denetimi mahkemeye aittir ve eğer hakim edimin özgür iradeye dayanmadığına hükmetmiş ise direk olarak raporu reddeder. Eğer edim hukuka ve ahlaka uygun değilse söz konusu durum rapora yazılır ve edimin değiştirilmesi için uzlaştırma bürosuna geri gönderilir (CMUY 24). Yapılan uzlaştırma teklifi reddedilse bile hüküm verilinceye kadar taraflar aralarında anlaşıp CMUY ek-3'te yer alan uzlaştırma Rapor Örneği 'ne uygun bir uzlaştırma belgesi düzenlemeleri durumunda mahkeme bunu CMUY 25/4 ve 25/5' göre değerlendirir.

Özet olarak, uzlaştırmacının kovuşturma aşamasında olabilmesi, uzlaştırmayı mahkemenin yapması anlamına gelmemektedir. Uzlaştırma gerekliliği kovuşturma aşamasında ortaya çıkması durumunda uzlaştırmacının soruşturma aşamasındaki esas ve usule göre uzlaştırma bürosu tarafından yapılır. Kovuşturma aşamasında uzlaştırma konusunda mahkeme, uzlaştırmacı, uzlaştırma bürosu ve Cumhuriyet savcısının rolleri birbirinden farklı olabilmektedir.

Tablo 3. Kovuşturma Aşamasında Mahkeme, Uzlaştırmacı, Uzlaştırma Bürosu ve Cumhuriyet Savcısının Rollerini

	Uzlaştırmacı	Cumhuriyet savcısı	Uzlaştırma Bürosu	Mahkeme
Uzlaştırma hakkı	Var	Yok	Yok	Yok
Uzlaştırmacı görevlendirme onayı yetkisi hakkı	Yok	Var	Yok	Yok
Uzlaştırmacının muhatabı	X	Evet	Evet	X
Uzlaştırma raporu onay hakkı	Yok	Yok	Yok	Var
Mahkemenin uzlaştırma kararına (ara karar) itiraz hakkı	Yok	Yok (sadece tekrar değerlendirmesini talep hakkı)	Yok	Yok
Edimin yerine getirilip getirilmediğinin takibi hakkı	Yok	Yok	Var (soruşturma aşamasından kıyas ile)	Yok

1.9. Kovuşturma Evresinde Uzlaştırmacının Hukuki Sonuçları

Kovuşturma aşamasında uzlaştırmacının hukuki sonuçları CMK 254/2. ve CMUY 27. maddelerinde belirtilmiştir. Uzlaştırmacının gerçekleşmesi ve gerçekleşmemesine göre farklı hukuki sonuçlar mevcuttur. Uzlaştırma edimsiz gerçekleşmiş ise mahkeme düşme kararı vermelidir. Fakat uzlaştırma gerçekleşmiş ve edim de varsa def'aten yerine getirip getirilmediğine bakılması gerekir. Eğer edim def'aten yerine getirilmiş ise yine mahkeme düşme kararı vermelidir. Fakat edimin ifası ileri bir tarihe bırakılmış, taksitli bağlanmış ya da süreklilik arz ediyor ise CMK'nın 231. maddesinde var olan şartlar aranmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmelidir. Edimin yerine getirilip

getirilmediğinin takibi konusunda bir netlik yoktur. Fakat soruşturma aşamasında uzlaştırma bürosu tarafından yapıldığından hareketle kıyas yapılarak mahkeme aşamasında da uzlaştırma bürosuna bu görev tevdi edilebilir (Akbulut ve Aksan, 2019: 152-153). Kovuşturma aşamasında meydana gelen uzlaştırma sonucunda belirlenen edim taksitlere bağlandığında mahkemenin verdiği ve infaz savcılığına gönderilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının denetimli serbestlik dosyası şeklinde kayda alınması ve infazının Cumhuriyet Başsavcılığınca bu kayıt üzerinden takip edilmesi mümkündür (T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, 2017).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildikten ve edim yerine getirildikten sonra mahkeme bu hükmü ortadan kaldırarak düşme kararı verecektir. Düşme kararı verilmesinden sonra bu karar bir mahkûmiyet içermediği için adli sicile kayıt, daha sonra işlediği bir suç için hükmün açıklanmasına engel olma veya kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hapis cezasının ertelenmesine engel olma, tekrür veya her hangi bir hak yoksunluğuna neden olmayacaktır. Bu şekilde verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarında yükümlülükler yüklemekte yerinde değildir. Hatta uzlaştırmadan sonra verilen hükmün geri bırakılması kararı edimin yerine getirilmesini sağlama amacı bulunduğundan dolayı denetim süresi içinde suç işlese bile hükmün açıklanması gibi bir sonuca yol açmamalıdır. Uzlaştırmanın sonunda bu kararın verilmesi, esasen sanığı yeni bir suç işlemekten caydırma amacı gütmemekte, edimin yerine getirilmesini sağlamaya çalışmaktadır (Örtan, 2018: 70-71).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ardından verilen edim yerine getirilmezse mahkeme hükmü açıklayacaktır. Ayrıca uzlaştırma raporu, İcra ve İflas Kanununun 38. maddesinde yazılı ilam mahiyetine haiz belge sayılır. Sanık hakkında hem hüküm açıklanacak hem raporda yazılı miktarı ödemekle yükümlü kılınacaktır. Hükmün açıklanmasına karşı 7 günlük süre içinde itiraz yoluna başvurulabilir. Düşme kararı için ise yine 7 günlük süre içinde istinaf yoluna başvurulabilir (Akbulut ve Aksan, 2019: 155-156).

Özet olarak, uzlaştırmanın gerçekleşmesi ve gerçekleşmemesine göre farklı hukuki sonuçlar mevcuttur. Uzlaştırma edimsiz ise mahkeme düşme kararı vermelidir. Ama mahkeme, edim olması durumunda edimin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakması gerekir. Eğer edim yerine getirilmiş ise mahkeme düşme kararı vermelidir. Ama edimin ifası ileri bir tarihe bırakılmış, taksitli bağlanmış ya da süreklilik arz etmesi durumunda ise CMK 231. maddesindeki şartlar aranmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmelidir.

Tablo 4. Kovuşturma aşamasındaki uzlaştırma ile soruşturma aşamasındaki uzlaştırmanın farkları

	Soruşturma aşamasındaki uzlaştırma	Kovuşturma aşamasındaki uzlaştırma
Hangi durumlarda uzlaştırma yapılır?	Uzlaştırma kapsamına giren suçlar (CMUY 8).	Uzlaştırma kapsamına giren suçlar (CMUY 8) ve kovuşturma aşamasında uzlaştırma yapılabilecek hallerden biri.
Uzlaştırma yapılması için kararı kim verir?	Cumhuriyet savcısı	Hâkim
Yetişkinlerde uzlaştırmada edimsiz veya edim def'aten yerine getirilmiş ise ne karar verilmelidir?	Kovuşturmaya yer olmadığı kararı.	Düşme kararı (derhal beraat kararı verilemiyorsa).
Yetişkinlerde uzlaştırmada edim ileri bir tarihe ertelenmiş, taksitlenmiş veya süreklilik arz ediyorsa ne karar verilmelidir?	Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı.	Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı.
Uzlaştırma kararına karşı başvurulabilecek kanun yolları nelerdir?	Kovuşturmaya yer olmadığı kararına karşı ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararına karşı 15 günlük itiraz yolu.	Hükmün açıklanması kararına karşı 7 günlük itiraz yolu ve Düşme kararına 7 günlük istinaf yolu.

Haricen uzlaştırma belgesi kime sunulur?	Cumhuriyet savcısı	Hâkim
Uzlaşma belgesini onaylayacak olan makam kimdir?	Cumhuriyet savcısı	Hâkim
Dosyanın uzlaştırma bürosuna kim gönderir?	Soruşturma bürosu	Hakim
Gönderilen belgeler	Cumhuriyet savcısı gerekli gördüğü belgeleri uzlaştırmacıya verir.	Mahkeme gerekli gördüğü belgeleri uzlaştırma bürosuna verir.
Uzlaştırma bürosuna dosya yollanırken belirtilmesi gerekenler	Soruşturma savcısı açısından özel bir hüküm yoktur.	Ara kararda uzlaştırma işleminin yapılacağı kişiler ve uzlaştırmaya tabi suçlar açıkça belirtilmelidir.

2. TOPLUMSAL BARIŞIN SAĞLANMASINDA UZLAŞTIRMA

2.1. Genel olarak

İnsanlar bir arada yaşamaya başlamalarından itibaren zaman zaman aralarında sorunlar çıkmış ve anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Anlaşmazlıkların kişilerin kendi aralarında çözülmesi sonucu büyük sorunlar meydana gelmiş ve kişiler çoğu zaman öç alma duygusu ile hareket ettiğinden adaletsizlikler olmuş ve artmaya devam etmiştir. Kişilerin adalet anlayışları subjektif olduğundan toplumlarda adaletsizlikler meydana gelmiş ve toplumdaki kişilerin de sayısının artması sonucu toplumların içinde karışıklık çıkmaya başlamıştır. Bu iç karışıklığın ve adaletsizliğin önüne geçilebilmek için belli kurallar konulmuş ve halk yaptıklarının karşılığının ne olacağını önceden öğrenebilmiştir. Toplumlar devletlere sahip olmadan önce bu sorunlar toplumun, kabilenin, grubun vb. toplulukların liderleri tarafından çözülmüştür. Daha sonra toplumlar geliştikçe bu sorunları kurumlar çözmeye başlamış ve hukuk kuralları meydana gelmiştir. Fakat kurallar konulsa dahi adaleti sağlamayı garanti edememektedir ve adalet kavramı toplumların karakterlerine göre değişebildiğinden, toplumların karakterine uygun kuralların konulması gerekmektedir.

Yüzyıllar boyunca adalet mefhumu üzerine kafa yorulmuş ve düşünürler tarafından bir tanım içine sokulabilmek için çaba gösterilmiştir. Mitolojik imgelere kadar gittiğimizde dahi adalet üzerine tasvirler görmek mümkündür. Bu şekilde insanlar tarih boyunca adaleti aramışlardır. Öncelikle adaleti insanlara eşit davranma şekline tanımlamışlar ve daha sonra adaleti sağlamak için mutlak ve kesin bir ölçü bulmaya çalışmışlardır. Burada daha çok insanlar doğanın ahengini gördüklerinden benzeri biçimlerde sistemleri arzulamışlardır. Son olarak, adaleti kimin sağlaması gerektiği sorusuna cevap aramışlardır (Küçüktaşdemir, 2017:126). Adalet etimolojik kökeni bakımından incelendiğinde “adl” kelimesi ile karşılaşırız. Arapça olan bu kelime şahitliği muteber kimse anlamına gelir ve doğru, dürüst, müstakim ve müsavi gibi anlamları da çağrıştırır. Adalet genel anlamda insanların davranışlarının ahlak kurallarına uygun olması şeklinde tanımlanabilir ve özel anlamda ise hakları ve ödevleri paylaşma ve her insana hakkı ne ise onu vermeye denir (Akıllıoğlu, 2001: 52). Örneğin, Yunan Klasik döneminde adalet konusunda büyük yol alınmıştır. Platon, adalet kavramını “*bütün erdemlerin toplamı*” ya da en kuşatıcısı olarak tanımlamış ve diğer erdemler gibi tüm insanlık için vazgeçilmez olarak nitelemiştir. Aristoteles’e göre adalet, bir ortadır, orta olanın özelliği sayılır ve adil bir kişinin hem kendisinin hem de başka birinin diğerleri ile ilişkisinde oranlama yaparak eşit bir şekilde paylaşan biri olmasına neden olan şeye denir ve adaletsizlikse uçların sahip olduğu bir özelliktir (Aristoteles, 2007:102). Yunan devrinden etkilenen Müslüman bilginler, natürel, bâkî ve istikrarlı olan ve bundan dolayı da ilâhî adaletle uyum içinde olan ve kıyaslanabilmesi mümkün rasyonel bir adalet tanımı yapmışlardır. Bu tanımın içindeki adalet ya vahi içinde olan adaletle paraleldir veya o adaletin açıklanmasına hizmet eder. Bunun bir sonucu olarak ilahi hukuk kuralları rasyoneldir. Adalet aynı zamanda hakikat, doğruluk ve iyilikle ilişkilidir. Kişilerin eylemleri adalet ile ölçülerek abartılı, kâfi, fazla veya eksik şeklinde değerlendirilir. Adaletin gayesi temelde hem bu dünyada hem de ahirette kişilerin mutluluğa ulaştırmasıdır. Bu yüzden Müslüman bilginler, adalet teorilerini ahlakla başlatmış, ekonomiyle geliştirmiş ve siyasetle kemâle erdirecek şekilde 3 parçaya

ayırımıylardır. Adalet, kişilerin, ailelerinin ve toplumun mükemmelliğinin sağlanması için ilk şart olarak kabul edilir. Müslüman bilginler, teorik ve pratik adaleti birleştirerek gerçek adaleti ortaya koymuş ve adaleti tüm erdemlerin gerçekleşmesi için takip edilecek bir yol olarak tanımlamışlardır (Kuşpınar ve Ümütlü, 2017: 306-307). Örneğin, Mevlânâ'nın adaleti, bir şeyin yerli yerine konması olarak tarif etmekte ve adaleti daha da somutlaştırarak adaletin, “ ağaçlara su vermek” olduğunu dile getirmiştir. Adaletsizliği ise “dikene su vermek” şeklinde tanımlamıştır (Rûmî, 1982: 5/1090).

Adaletin olması gerekeni içermesi ile ilgili tanımı büyük oranda görecelilik içermektedir. Görecelik, adalet kavramının hukuk ve hukuk dışı kısımlarını içine alır. Adalet, hukuk kurallarının varması gereken nihai amaç ve “haklılık” ve “hakkı olanı vermek” kavramları ile tanımlanabilir (Soydan 2000:81). Adalet kavramında dikkat edilmesi gereken boyut onun her zaman var olan hukuk kurallarıyla ilişkilendirilmesi sorunudur. Burada önemli olan hukuk kurallarının adil olması gerektiridir. Yoksa geçmişe ve bu güne bile ait olan bazı kurallar vardır ki varlıklarının nedeni var olan sistemi korumaktır ve bu kanunlar yasal olsa bile adaletli olarak tanımlanmazlar. Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinde sonra “Kinci Muhbir Davaları” olarak meşhur olan davalar gündeme gelmiştir. Bunlardan biri Hitler Almanya'sının alenen hükümeti ve devleti eleştirmenin ağır yaptırımlara tabi tutulduğu sırada Alman bir subayın Hitler Almanya'sını eleştirmesi ve onun eşinin de bu durumu yetkili makamlara bildirmesi ile meşhur olan bir olaydır. Bu durum üzerine subay yargılanır ve ölüm cezasına çarptırılır. Fakat sonradan çıkan bir kanunun ölüm cezasını kaldırması üzerine subay savaş cephesine gönderilir. Hitler Almanya'sı kaybettikten sonra subay eşi yüzünden haksız yere ceza almasından dolayı suç duyurusunda bulunur. Karısı ise o zaman eşi olan subayın bu hareketinin suç olduğu ve ihbar etmesinin gerekli olduğu şekilde savunma yapar. Mahkeme ise yargılama sonucunda bu hareketin her ne kadar o zamanki yasaya uygun olsa bile kadının eşi olan subayı ihbar etme gibi bir mecburiyetinin var olmadığını ve bunu yapmasının yanlış ve adaletsiz olduğuna kanaat getirerek kadını suçlu bulur. Bunun benzeri olaylara ilişkin davalarda Hitler Almanya'sının çıkardığı kanunların amaçları ve geçerlilik kapasitesi irdelenmiş, hukuk ile adalet arasındaki bağ incelenmiş ve bunun üzerine Radbruch Formülü benimsenmiştir (Sakarya Üniversitesi, 2016).

Adaletin vukuu bulabilmesi topluma sirayet etmesi ile mümkün olduğundan bunun yolu hukuk kurallarından geçmektedir. Adalet kavramının tanımında “yasal” ve “yasa üstü” adalet şeklinde bir ayrım mevcuttur. Yetkili makamlar tarafından derç edilen kurallar paralelinde davranma ya da yetkili makamlar tarafından derç edilen kurallara uymak yasal adaletin yerine getirilmesi için kâfidir. Fakat adaletin tanımındaki temel ayrımlardan ikincisi olan “yasa üstü” adalet olaya farklı açıdan bakmaktadır. Bu adalet tanımına göre, kanunlar tarafından belirlenen her kural ve davranış tarzı adil olarak nitelendirilmeyebilir. Burada yetkili makamların çıkardıkları kanunun usulünün araştırılmasından çok esasına yani duhul ettiği ahkâma kattığı veya eksilttiği durumlar çerçevesinde bir bakış açısı geliştirilmektedir. Burada usulü adalet değil kişilerin hayatının içine bizzat giren ve o zamanki bütün hukuk sistemlerinin kullandığı objektif ve salt değer aranmaktadır (Gürdal, 1994). Fransız iktisatçı, devlet adamı ve gazeteci olarak bilinen Frederic Bastiat (1801-1859) adalet kavramının özünün düzenlemelerden ziyade yasa üstü adalet anlayışı olduğunu söylemiş ve bunun nedeninin yasa koyucular, yasama veya devlette güçlü olan kişilerin hazırladıkları veya destek verdikleri yasaların halktan öte kendi menfaatlerine yönelik olduğundan adaletsizliğe yol açtığını söylemiştir. Ayrıca bu insanların kendilerini diğer insanlardan üstün gördüklerini ve doğal olarak bu güce sahip olduklarını düşündüklerini iddia eder. Genel olarak sınırlı devlet anlayışının tersi her durumda hukuksal yozlaşmanın var olacağını söylemektedir. Örneğin, devlet yönetme hırsı, toplum dostu projelerini, merkezci anlayışlarını, gümrük tarifelerini, kısıtlayıcı önlemleri, vergi yoluyla adaleti sağlama fikri adaletsizliğe yol açar ve aç gözlülük ve hırs sonucu gerçek suçluları cezalandırması gereken hukuk kötülüğün merkezi haline gelir (Bastiat, 2014; Tosun, 2018: 163).

Devletler kendi adalet sistemlerini belirlemiş ve suçu önlemek ve caydırmak için cezalar öngörmüştür. Örneğin, geleneksel ceza adaleti sistemi, temelde suçun mağdurunun devlet olduğu fikrinden hareket etmiş ve diğer mağdurları ikinci plana itmiştir. Fakat mahkemelerin tatmin edici sonuçlara

varamaması ve mağdurların vicdanını rahatlatamamaları sonucu onarıcı adalet kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durumda devlet mağdur olma durumunu ikinci plana bırakır ve toplumun iç huzuru adına tarafların anlaşmasına müsaade eder. Bu yola, geleneksel cezalandırma sisteminden ayrıldığı için alternatif uyumsuzluk çözüm yolu denilmiş ve zamanla çeşitlenmiştir. Bunlardan biri, uzlaştırma yoludur. Devlet bu yolla kişileri cezalandırmaktan vazgeçer ve mağdurun tatmin olmasını ve rızasını yeterli bulur. Böylece taraflar arasında husumet son bulur ve taraflar yargı sürecinde yıpranmadan ve yargı kurumunun iş yükü artmadan hızlı ve etkili sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca fail topluma yeniden kazandırılır ve mahkeme giderleri azalır. Uzlaştırmanın olması aynı zamanda toplumsal barışı da sağlar (Yılmaz, 2019: 12) ve failin suçunu ikrar etmesi istenmeden huzursuzluğun bitmesi adına anlaşmaya varması hem faili rahatlatır hem de mağduru rahatlatır. Burada esas mesele, uzlaştırmanın işletildiği durumlarda, cezalandırma amacını gütmekten çok anlaşmazlığın giderilmesine odaklanılmaktadır (Özdemir, 2019: 1). Burada esas olarak karlı çıkan taraf kişilerden çok toplumdur. Çünkü kişiler arasında çıkan nispeten küçük sorunların karmaşık hale getirilmesi sadece olaya karışanları etkilemez ve aynı zamanda çevresini de etkiler.

2.2. Cezalandırıcı Adalet Anlayışı

Her suç bir haksızlığa yol açtığından cezalandırmanın amacı bu haksızlığı gidermektir. Fakat ceza fazla olursa fail yönünden adaletsizlik olur ve aksine az verilirse mağdur tarafında bir adaletsizlik meydana gelir. Bu yüzden adalette denge sağlamak esastır. Ceza adaletinin mefkûresi suçlu olan insanı cezalandırmak değildir. Amaç insandaki suçluyu cezalandırmaktır (Selçuk, 2009: 65). Ceza adaleti suçu önlemeyi ve suçluyu iyileştirmeyi esas almaktadır. Bunun anlamı ceza adaletinin suç işlenmeden de tesisinin mümkün olduğudur.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok devletin hukukunu yapısal ve işlevsel olarak yapılandıran temel felsefesinin ana unsurlarından birisi cezalandırıcı adalet anlayışıdır. İnsanlar iradeye sahip olduklarından yaptıklarının da sorumluluğunu taşımak zorundadırlar (Beccaria, 1963). Bu anlayışın temelinde yatan felsefe suçların cezaya muhtaç olduğudur. Cezanın suçlularda korku yaratan tarafı onun caydırıcı olmasıdır. Fakat hayatta her şey denge üzerine kurulu olduğundan cezalandırmada da aşırıya gidilmemelidir. Eğer suçlunun vicdanında haksızlık fikri tetiklenirse kişiye verilecek cezanın bir anlamı kalmamaktadır. Cezalandırmanın temel amacı kişiyi ıslah ederek topluma tekrar kazandırmaktır. Günümüzde kişiler cezalandırıldıktan sonra salıverilmekte ve suçluların işledikleri suçları bir daha işlemeyecekleri düşünülmektedir. Cezalandırıcı adalet anlayışında esas olarak kuralları devlet koyduğundan dolayı bu kurallara karşı gelecek suç işleyen kişiler temelde devlete karşı suç işlerler ve devlette cezalandırma yetkisini kullanır ve suçlulardan mağdurların öcünü alır (Uludağ, 2011:139). Burada amaç cezalandırmak suretiyle kişileri rehabilite etmektir (Greenawalt, 1983). Devlet bu anlayışta mağdurları, suçluları cezalandırmak ve adaleti sağlayabilmek için tanık gibi kullanmaktadır (Akgül, 2020: 5). Cezalandırıcı adalet anlayışında cezanın özel ve genel amacı mevcuttur. Özel amacı kişinin yaptığından yanlış olduğunu anladığından, yaptığından sonuçlarını kavradığından ve pişmanlığından emin olmaktır. Genel amacı ise suçluların devlet tarafından cezalandırıldığından ve eğer toplumda herhangi biri daha aynı suçu işlerse aynı akıbete maruz kalacağından topluma hissettirmektir (Ercan, 2014).

Toplumlar geliştikçe ve ilerledikçe ekonomik, sosyal, politik ve kültürel anlamda değişikliğe uğramakta ve değer yargıları değişebilmektedir. Özellikle malvarlığı ile ilgili suçlarda yargılamanın uzun sürmesi ve mağdurun zararının tanzim edilmesi yerine suçluya ceza verilmesi durumda mağdur çoğu zaman tatmin olmamaktadır. Ayrıca günümüz toplumlarında genel olarak cezalandırıcı adalet anlayışı dominant olmasına rağmen suç oranları her geçen gün artmaktadır (Yavuz, 2018). Özellikle cezalandırıcı adalet anlayışı mağdurun yarasının sarılmasına yardım etmemekte, barışın temininde yetersiz kalmakta ve suçluları yeterince ve zamanında cezalandıramamaktadır. Tüm bu durumlar onarıcı adalet anlayışına geçişin yolunu açmaktadır.

2.3. Onarıcı Adalet Anlayışı

Mağdurun haklarının korunması düsturuna hareket eden ve yaygın olarak Anglosakson hukuk rejimlerinde uygulanan onarıcı adalet sistemi (İngiltere, Yeni Zelanda, Kanada, ABD, Kanada ve Avusturya) temel olarak bütün hukuk sistemini kapsamasa da bazı suçlar için birçok ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlayışta ana ilke mağduru sürece katarak mağduru manen uğradığı haksızlığı giderme ve madden ise para kaybının giderilmesidir. Birçok basit sorun kişilerin birbiriyle konuşmadığından çözülmemiştir. Fakat burada araya bu konuda yetkin bir kişi girmekte ve tarafların uzlaştırmasına yardım etmektedir. Uzlaştırma geleneksel olarak süregelen ve aile büyüğünün veya ileri gelenlerden birinin küskün olan tarafları barıştırma usulüne de benzetilebilir. Alternatif çözüme yol açan onarıcı adalet kavramının 20. yüzyılın ortalarından itibaren devletlerin ilgisini çekmiştir (Günay, 2019: 4). Birleşmiş Milletler Çalışma Topluluğu onarıcı adaleti, suçtan etkilenen tarafları, suçun zararlı sonuçlarını ve geleceğe yönelik etkilerini giderme ile ilgili meseleyi çözmek için bir araya getiren süreç olarak tanımlamış ve amacın, mümkün olduğu ölçüde zararın tazmin ve telafisi ya da zararın ve yaralanmanın giderilmesi şeklinde tanımlamıştır (Yılmaz, 2015: 95; Cörüt, 2019: 11-12). Onarıcı adalet anlayışında devlet işlenen ve devletin kuralına karşı gelen suçu mağdur affettiği sürece kendisi de affeder ve mağdur lehine cezalandırmaktan vazgeçer. Yani devlet var olan cezalandırma hakkından vazgeçer (Kaplan, 2015). Örneğin Filipinler’de yaşamını sürdüren Ifigao toplulukları, mağdurların zararlarının giderilmesini temel olarak hukuk süreçlerini yöneten bir topluluktur (Bakar, 2022: 3).

Özetle onarıcı adalet sistemi belli temel değerleri korumaktadır. Toplum içinde yaşayan insanların suç karışması durumunda bu kişilerin haklarına saygı duyulması ve meydana gelen haksızlığa profesyonel kişiler aracılığıyla haklarına herhangi bir zarar gelmeden aralarında çözmelerine imkân tanınır. Onarıcı adalet anlayışı temelinde dezavantajlı olan kişilere destek olunur ve hakları daha kolay korunabilir. Haksızlığın çözülmesi aşamasında taraflara hiçbir ayrımcılığın yapılmaması ve taraflardan herhangi birinin suçu işlemiş gibi algılanarak ona göre davranılmaması esastır. Zorlayıcı, cezalandırıcı veya baskılayıcı uygulamalar yerine gönüllülük esasına göre davranılır. Onarıcı adalet süreci neticesinde tarafların karşılıklı olarak uyacağı bir anlaşma düzenlenmesi imkânı elde edilir. Toplumun çıkarı ve huzuru esas alınmak suretiyle insan hakları, hukukun üstünlüğü, tarafsızlık, hakkaniyet ve makullük prensiplerine uygun davranılması gibi hususlar onarıcı adaletin özellikle uzlaştırmaya yansıyan tarafının temel değerler arasında yer almaktadır (Özbek, 2018: 4).

2.4. Uzlaştırmanın Toplumsal Barışa Katkısı

Uzlaştırma kurumu temelde mağdur, fail ve toplumun huzuruna ve ilişkilerine katkı sağladığından dolayı toplumsal barışa katkı sağlamaktadır. Ayrıca, insan hakları bakımından da önem arz etmektedir. İnsanların mahkemelerde zaman ve enerji harcaması yerine uzlaştırma kurumu, hem daha hızlı hem gelecek açısından daha faydalı bir duruma neden olmaktadır. Genel olarak mahkemelerde bir taraf haksızlığa uğradığını hissetmekte ve mahkeme kararı da olduğundan haklı olduğu halde devletin kendisini haksız bulduğunu düşünebilmektedir. Ayrıca karşı tarafla ilişkileri daha kötüye gidebilmekte hatta adaleti sağlamadığını düşündüğü devletin yerine kendi adaletini bile sağlamayı düşünebilmektedir. Bunun dışında devletle ve adalet kurumları ile olan ilişkileri bile zedelenebilmektedir. Devlete olan güveni azaldığından dolayı çevresine devlet kurumlarının adil olmadığını söyleyebilir ve çevresindeki insanlardan bazıları adalet mekanizmasıyla hiç ilişkileri olmadığından bu söze inanabilirler. İnsanlar çevresindeki doğru yanlış birçok söze inanarak kişilere veya kurumlara ön yargıyla yaklaşabilmektedir. Bundan dolayı onarıcı adalet kurumu popülerlik kazanmıştır. İnsanların sorunlarını kendi inisiyatifleri ve kararları ile çözmesi daha yararlı bulunmuştur. Devlet karar verici olmanın yükünü üzerinden atmış ve kişilerin kendi sorunlarını çözmesi için aracı olmayı kabul etmiştir. Onarıcı adalet kurumunda devlet tarafları bir araya getirir ve mümkün olan çözümler çerçevesinde kendi aralarında bir karara varmalarına aracı olmaktadır. Kişiler kendi sorunlarını kendileri çözdüğü zaman kendi kararlarını verdiklerinden dolayı daha huzurlu olmaktadır. Ayrıca bu durum devletin kişiler arasında karar vermesinden daha faydalı olmaktadır. Mahkemeler kişileri elde ettikleri kanıtlar üzerine yargılayabilmekte ve mahkum edebilmektedirler.

Fakat adalet kurumları her zaman yeterince delil elde edememekte ve normalde kişiler suç işlese bile kanıt olmadığından delil yetersizliğinden beraat kararları verilebilmektedir.

Türk Ceza Kanunu (2004), kanunun suç ve cezayı içeren hükümlerinde karşılaştırma yapmayı reddetmekte ve hâkime kanun oluşturma imkânı tanımamaktadır. Ayrıca Cumhuriyet savcısı kendisine sunulan deliller ile bağlı değildir ve suç şüphesini araştırma yükümlülüğü vardır. Türk Ceza Hukuku'nda suçun aydınlığa kavuşturulması, ceza hukukuna giren haksızlığın araştırılması, tespit ve cezalandırma yetkisi devlete aktarıldığından Türk Ceza Hukuku'nda kovuşturma mecburiyeti ilkesi geçerli olmaktadır ve başlangıç şüphesinin varlığı halinde soruşturmaya başlanmaktadır (Albrecht, 2011). Türk Ceza Muhakemesi Kanunu 160. maddesine göre Cumhuriyet savcısı, suçun işlendiği izlenimi üzerine harekete geçer ve kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek için gerekli araştırmayı yapar. Cumhuriyet savcısı etkin bir soruşturma yürütmeli, toplanabilecek olan tüm delilleri toplamalı ve yeterli şüpheye ulaşıktan sonra kamu davası açmalı veya alternatif yollara başvurmalıdır (Kahraman, 2014: 130). Cumhuriyet savcısının yeterli şüphe ile kamu davası açtığı kamu davalarının da çoğundan fazlası mahkûmiyetin dışındaki kararlar olmaktadır. 2022 yılında 2.009.860 kamu davası açılmış, bunların 867.397 bini mahkûmiyet ile sonuçlanmış, 375.232 bini beraat ve diğerleri ise mahkûmiyet ve beraat dışındaki kararlar ile sonuçlanmıştır. 2022 yılında karara bağlanan dosyalarda sanıklar hakkında verilen hükümlerin (3.059.894) %40,7'si mahkûmiyet, %22,5'i beraat ve diğerleri de mahkûmiyet ve beraat dışındaki kararlardır. Uzlaştırma suçlarının büyük ölçüde muhatabı olduğu asliye ceza mahkemelerinde ise 2022 yılında 1.627.980 kamu davası açılmış, bunların 693.144 bini mahkûmiyet ile sonuçlanmış, 282.035 bini beraat ve diğerleri ise mahkûmiyet ve beraat dışındaki kararlar ile sonuçlanmıştır (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022). Görülmelidir ki açılan kamu davalarının gözle görülür sayıdaki bölümü beraat ile sonuçlanmaktadır. Beraat kararları özellikle lekelenmeme hakkını da önceleyen uzlaştırma müessesesi açısından da önem arz etmektedir. Kişilerin suç şüphesi ve gereksiz suçlamalarla cezai soruşturmaya dâhil edilmemesi lekelenmeme hakkı açısından son derece önemlidir (Ulaşan, 2023: 241). Sadece mahkûmiyetle sonuçlanacağı düşünülen konuların dava konusu olması ve Cumhuriyet savcılarının filtre görevi görerek lekelenmeme hakkını koruması gerekmektedir⁴. Uzlaştırma kurumunda taraflardan hiçbiri sanık ya da fail olarak damgalanmamaktadır ve uzlaştıklarında dahi suçu işledikleri kabul edilmiş sayılmaz. Bu lekelenmeme hakkının bir sonucudur. Cezai yaptırım içeren suçlamalar insanların onurunu zedelemektedir. Uzlaştırmada insanlar suç isnadıyla baskı altına alınsaydı telafisi güç zararlar doğması muhtemeldi. Uzlaştırmada amaç devletin hassas davranarak kişilerin onurunu mümkün mertebe zarar görmekten korumaktır. Temelde uzlaştırmaya tabi olan suçlarda uzlaştırma yapılmadan kamu davası açılması ve kovuşturmaya ilişkin işlemler tesis edilmesi sonucunda mahkeme nezdinde ifade alma ve mahkeme celbi gelmesi insanlar ve onların çevresi açısından insan onuru açısından zarar verici bir durum ortaya çıkarabilir. Bu durumların önüne geçebilmek için devlet olabildiğince alternatif çözüm yollarını teşvik etmektedir. Türkiye'de 2022 tarihinde toplam uzlaştırma dosya sayısı 582.760 bindir. Uzlaştırma teklifi kabul edilen sayısı ise 286.163 bindir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022). Bu rakamlardan yola çıkarak Türkiye'de uzlaştırma müessesesinin işe yaradığını söyleyebiliriz. Uzlaştırma dosyalarının neredeyse yarısında uzlaştırma teklifi kabul edilmiştir.

Müslüman düşünürler adaleti hikmet, yiğitlik ve iffet erdemlerinin tam olarak meydana gelmesiyle oluşan erdem olarak tanımlarlar. Farabi, "*toplum sevgiyle kaynaşır, adaletle yaşar*" demiştir. Sevgi kişileri kaynaştıran ve birbirine bağlayan doğal bir duygudur. Sevgi genel olarak ahlaki bir erdem olarak tanımlanabilir. Tusi ise "*eğer sevgi devam etseydi adaletle sağlanacak düzene ihtiyaç kalmazdı*" demektedir. Eğer insanlar arasındaki sevgi zayıflarsa, toplumun kurumsal ya da şahsi olarak adaleti tesis etmesi gerekir. Sevginin boşluğu adalet ile doldurulmaya çalışılmaktadır. Sevgi ve şefkatin sıcaklığı adaletin ciddiyet ve soğukluğuna dönüşmektedir (Demirkol, 2015: 416). İnsanlar arasındaki sevgi ve şefkatin azalması durumu o bölgede veya ülkedeki kolluk kuvveti ve adli makamların sayılarının çoğalması ile anlaşılabilir. İnsanlarda birbirlerine olan sevgi azaldıkça sorunlarını birbirlerine sabrederek ve destek olarak değil devlet eliyle zorla almaya çalışırlar.

⁴ Yargıtay, 13.CD E. 2011/17629 K. 2011/6976 T. 30.11.2011

Kendilerine bir anlık sinir ile yapılan eylemleri affetmek yerine adli mercilere başvurarak karşılığını almaya çalışırlar. Bu sevgi bağı asabiyet kavramı ile açıklanabilir. Uludağ (2013:78-79) asabiyenin dayanışma ve yardımlaşmayı güçlendirdiğini ve manevi bağ olduğunu belirtmektedir. Asabiyet terimi kan bağı, dayanışma, grup dayanışması, sosyal uyum ve kabilecilik olarak değerlendirilmektedir. Bu kavram kolektif bir eylemdir. Toplumsal birlik ya da kaynaşma klan ya da kabilelerde kendiliğinden gerçekleşmekte ve din ideolojileri bu toplumsal kaynaşmayı daha da güçlendirmektedir. Asabiyetin özü neseptir (İbn Haldun, 2015:27-28; Önder ve Ulaşan, 2018: 241). Fakat toplum geliştikçe çeşitlenmektedir. Gelişmemiş toplumlarda kan ön plana çıkmasına rağmen toplum geliştikçe ırk, millet ve din birliği gibi şekillere dönüşebilmektedir ve asabiyetin kuvvetli olduğu toplumlarda bireyler birbirlerini korurlar ve birbirlerine sevgi beslerler. Fakat sevgi zamanla azalmaya başladığında birbirlerine karşı yaptıkları eylemleri anlayışla karşılama yerine adalet arayışına girerek devletin haklarını almasını isterler. Aslında uzlaştırmanın da amacı toplumda olan barışı ve sevgiyi geri getirmektir. İnsanların birbirleriyle konuşabilmesine ve sevgilerinin tekrar oluşabilmesine katkı sunmak için ortaya atılan uzlaştırma kurumu, işlevini yerine getirdiği müddetçe kişiler arasındaki huzuru ve mutluluğu yeniden tesis eder. Dava süresince taraflar arasında doğabilecek husumetleri önler ve taraflar arasındaki bozulan ilişkileri telafi eder. Ayrıca taraflar birlikte çözüm bulduklarından aralarında anlayış ve sevgi gelişir ve husumetleri kaybolur. Taraflar yapılan eylemlerin nedenlerini öğrenerek birbirleriyle empati kurabilirler. Mağdur faille konuşması sonucu karşı taraftan gelebilecek bir haksız fiile veya suça karşı korku ve kaygıdan da kurtulabilir (Aşkın, Topuz ve Bilgi, 2020). Fail yönünde uzlaştırmanın faydaları ise olası bir hapis cezası ve adli sicil kaydının olmasının önlenmesi ve topluma tekrar kazandırılabilme olasılığının artırılmasıdır. Fail neden olduğu zararları görebilir ve karşı tarafta neden olduğu tahribatı düzeltme imkânına erişebilir. Hatasını düzeltmeye çalışan fail toplum karşısında suçlu olarak görünmekten çok hata yapmış bir kişi olarak görünür. Fail olası bir yargılamada aleniyet ilkesine göre duruşmanın herkese açık olması durumu yerine gizlilik içerisinde bir uzlaştırma kurumunu tercih edebilmektedir (Alsammouni, 2022: 46-47). Uzlaştırma kurumunun düzenlendiği CMK'nın 253/19 maddesinde taraflar arasında uzlaştırmaya varılması halinde tazminat davası açılmaz ve kişilerin ayrıca tazminat davası için hukuk mahkemelerine gitmesi önlenerek zaman ve para kaybının önüne geçilebilir (Alçıçek, 2011:29-30). Ayrıca uzlaştırma kurumu bütüncül olarak topluma hizmet etmektedir. Taraflar arasındaki uyuşmazlık giderilerek şüphelinin toplumla bütünleşmesi sağlanır ve böylece toplumun dağılmasının önüne geçilmeye çalışılır. Birbirleriyle sorunları olan kişiler yerine uzlaşma sağlamış ve huzurlu bireyler elde edilir (Güngör, 2019).

SONUÇ

Uzlaştırma, onarıcı adalet anlayışına dayanan Anglo-Amerikan kökenli bir kurumdur. İlk uygulamalar 1970'lerde Amerika ve Kanada'da görülmüştür. 2005 yılında ise Türk ceza mevzuatında yerini almıştır. Uzlaştırma, geleneksel ceza adaleti sisteminden farklılığı ile ön plana çıkar. Ceza Muhakemesinin tarafların birbirleri ile olumlu ilişkiler kurmasına yardımcı olur ve mağdur veya suç nedeniyle zarara uğrayan kişinin zararını etkin şekilde tazmin edebilmesini sağlar. Aynı zamanda iyileştirme yoluyla sosyal dayanışmanın sağlanmasına dayanan bir oluşumdur. Uzlaşmanın sağlanmasıyla mağdur ve şüphelinin kamu davası açılmadan veya açılmış olan kamu davası devam ederken, hüküm verilmeden önce anlaşmaya varması amaçlanır. Onarıcı adalet ilkesi gereği mahkemeye taşınmadan çözüm sağlanır. Uzlaştırma kamu davasına alternatif bir kurum olarak işlerlik kazanmıştır. Suçtan etkilenen kişilerin doğrudan katılımı ile çözüm bulunmaya çalışılır. Suç nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlığın en etkili ve tatmin edici şekilde çözümü amaçlanır. Fail yargılama makamlarının önüne çıkmadan ıslah edilmekte, mağdurun ve toplumun zararı giderilmek amaçlanır. Faile sorumluluk yüklenerek mağdur ve topluma verdiği zararı kabul etmesi ve bunun giderilmesi imkânı sağlanır. CMK 252 ve 254. maddelerinde düzenlenen uzlaştırma kurumu, Cumhuriyet savcısı ve hâkime takdir hakkı verilmeksizin uzlaştırma tabi suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilmesini zorunlu kılmıştır. Taraflar uzlaştırma teklif edilmeden ve uzlaştırma girişiminde bulunulmadan kamu davası açılmaz veya hüküm kurulamaz. Açılmış ise iddianame CMK 174/1.c maddesinde iadesi gerekir.

Temel olarak soruşturma aşamasında başlayıp sona eren bir kurum olarak tasarlanmasına rağmen çıkan sorunlarda göz önüne alınarak istisnai olarak kovuşturma aşamasında da işlerlik kazanması sağlanmıştır. Soruşturma evresindeki uzlaştırma ile kovuşturma evresindeki uzlaştırmanın usulleri genel hatlarıyla aynı olmasına rağmen işlemlerin işletiliş tarzında bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır. Uzlaştırma kurumu ile varılması arzu edilen amaç mağdurların tahmin edilmesi ve daha az kamu davasının açılmasıdır. Kovuşturma aşamasında uzlaştırma kurumunun işletilmesinin gayesi ise mağdurun zararının bir an önce giderilmesi ve yargılamayı bir an önce bitirerek daha fazla emek ve zaman israfını önlemektir.

Uzlaştırma, asliye ceza mahkemelerinde 2022 yılında 1.627.980 kamu davası açılmış, bunların 693.144 bini mahkûmiyet ile sonuçlanmış, 282.035 bini beraat ve diğerleri ise mahkûmiyet ve beraat dışındaki kararlar ile sonuçlanmıştır. Açılan kamu davalarının gözle görülür sayıdaki bölümü beraat ile sonuçlanmaktadır. Beraat kararları özellikle lekelenmeme hakkını da önceleyen uzlaştırma müessesesi açısından da önem arz etmektedir. Kişilerin suç şüphesi ve gereksiz suçlamalarla cezai soruşturmaya dâhil edilmemesi lekelenmeme hakkı açısından son derece önemlidir. Ayrıca, Türkiye’de 2022 tarihinde toplam uzlaştırma dosya sayısı 582.760 bindir. Uzlaştırma teklifi kabul edilen sayısı ise 286.163 bindir. Bu rakamlardan yola çıkarak Türkiye’de uzlaştırma müessesesinin işe yaradığını söyleyebiliriz. Uzlaştırma dosyalarının neredeyse yarısında uzlaştırma teklifi kabul edilmiştir. Toplum uzlaştırma kurumunun amacını anlamış ve yararlı bularak bu yolu benimsemeye başladığı anlaşılmaktadır. Toplum içinde yaşayan insanların suç karışması durumunda bu kişilerin haklarına saygı duyulması ve meydana gelen haksızlığın profesyonel kişiler aracılığıyla çözümünün kolaylaştırılması uzlaştırma kurumunun en belirgin özelliklerindedir. Ayrıca, uzlaştırma kurumu, dezavantajlı kişilere destek olur ve haksızlığın çözülmesi aşamasında taraflara hiçbir ayrımcılık yapılmamasını sağlar ve tarafların suçlu olarak görünüşünün önüne geçer. Zorlayıcı, cezalandırıcı veya baskılayıcı uygulamalar yerine gönüllülük esaslı uyarınca uzlaştırma işlemleri yapılır. Tarafların karşılıklı olarak uyacağı bir anlaşma düzenlenmesi imkânı elde edilir. Toplumun çıkarı ve huzuru esas alınmak suretiyle insan hakları, hukukun üstünlüğü, tarafsızlık, hakkaniyet ve makullük prensiplerine uygun davranılır. Uzlaştırmanın amacı toplumda olan barışı ve sevgiyi geri getirmektir. İnsanların birbirleriyle konuşabilmesine ve sevgilerinin tekrar oluşabilmesine katkı sunmak için ortaya atılan uzlaştırma kurumu, işlevini yerine getirdiği müddetçe kişiler arasındaki huzuru ve mutluluğu yeniden tesis eder.

KAYNAKÇA

- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2022). *Adalet İstatistikler 2022*. Ankara. Retrieved Ağustos 26, 2023, from https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/29032023141410adalet_ist-2022cal%C4%B1sma100kapakl%C4%B1.pdf
- Akbulut, B., & Aksan, M. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (2. b.). Seçkin Yayıncılık.
- Akgül, A. K. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akılhoğlu, T. (2001). *Adalet Kavramı ve İnsan Hakları*. In A. Güriz (Ed.), *Adalet Kavramı* (pp. 39-48). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Albrecht, P.-A. (2011). *Die Vergessene Freiheit, 3. Auflage, Berliner Wissenschafts-Verlag*. Berlin.
- Alçıçek, M. (2011). *Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alsammouni, J. M. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Alternatif Çözüm Yolları: Uzlaştırma, Önödeme, Kamu Davasının Açılmasının Erteleme ve Seri Muhakeme*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Apaydın, C. (2019). *Ceza Hukukunda Uzlaşma ve Uzlaşmacılar için Ceza Hukuku* (1. b.).
- Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Trans.) Ankara: Bilgesu.
- Aşkın, U., Topuz, V., & Bilgi, B. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (2. b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydın, M. (2017). 6763 Sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması. *Terazi Hukuk Dergisi*.
- Bakar, Y. E. (2022). *Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma ve Uzlaşmacıların Pratikte Yaşadığı Sorunlar*

- ve Çözüm Önerileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C. İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bastiat, F. (2010). *Hukuk* (5. ed.). (A. Yıldırım, & A. Yayla, Trans.) Ankara: Liberte.
- Beccaria, C. (1963). *An Essay on Crimes and Punishments*. (H. Paolucci, Dü.) Indianapolis: Bobbs-Merill.
- Bozatay, Ş. A., & Ürünal, A. A. (2018). Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Uzlaştırma Kapsamına Giren Suçlar: Kuramsal ve Hukuksal Bir Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 329-344.
- Cörüt, P. (2019). Ceza Muhakemesinde Uzlaşma. *T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Çetintürk, E. (2017). *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Demirkol, M. (2015). Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü. *International Journal of Science Culture and Sport*.
- Ercan, İ. (2014). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (10. b.). İstanbul: On iki Levha Yayınları.
- Eriş A. Uğur. (2018). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Ve Uzlaştırma Eğitimi. *TBB Dergisi*, 137.
- Greenawalt, K. (1983). Punishment. S. H. Kadish (Dü.) içinde, *Encyclopedia of Crime and Justice* (s. 1336-1338).
- Günay, F. (2019). Türk Ceza Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırmacının Önemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yalova.
- Güngör, M. (2019). *Ceza Yargılamasında Uzlaştırma* (1. b.). Ankara : Adalet Yayınevi.
- Gürdal, T. (1994). Türkiye’de Ücretlerin Vergilendirilmesinin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İbn Haldun. (2015). *İbn Haldun ve Mukaddime*. (A. Köksal, Dü.) Ankara: Yason Yayıncılık.
- Kahraman, E. G. (2014). Yeterli Şüphe Kavramının İddianamenin İadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), 123-150.
- Kaplan, M. (2015). Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Kuşpınar, B., & Ümütlü, A. Y. (2017). Adalet Kavramı Konusunda Gazâli, İbn Arâbî ve Mevlânâ’nın Görüşlerinin Analizi. *Beytulhikme Int Jour Phil*, 7(2), 303-328.
- Küçüktaşdemir, Ö. (2017). Mitolojide adalet imgeleri. *ViraVerita E-Dergi*, 5, 87-132.
- Mevlana Celaleddin Rumi. (1982). *The Mathnawi of Jalalu’d-din Rumi. 6 vols. Commentary*. (R. A. Nicholson, Trans.) Cambridge: The E.J. W. Gibb Memorial.
- Önder, M., & Ulaşan, F. (2018). Ibn Khaldun’s Cyclical Theory on the Rise And Fall of Sovereign Powers: The Case of Ottoman Empire. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 8(2).
- Örtan, Y. (2018). Kovuşturma Evresinde Uzlaşmanın Sonucu Olarak Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Verilmesinin Yerindeliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1).
- Özbek, M. S. (2018). *Onarıcı Adalet Anlayışının Düşünsel Temeli, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı* (1. b.). Ankara: Deniz Ofset ve Matbaacılık.
- Özbek, M. S., Cüni, O., & Özcan, M. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*. Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.
- Özbek, V. Ö., Doğan, K., Bacaksız, P., & Tepe, İ. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukuku* (11. b.). Seçkin Yayınları.
- Özdemir, M. (2019). Türk Hukukunda Uzlaştırma Kurumu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı*.
- Sakarya Üniversitesi. (2016, Mart 11). *Bir Değer Olarak Adalet*. Retrieved Mayıs 11, 2022, from Sakarya Üniversitesi Web Sitesi: <https://haber.sakarya.edu.tr/bir-deger-olarak-adalet-h42407.html>
- Selçuk, S. (2009). *Adalet ve Yaşayan Hukuk* (1. b.). Ankara.
- Soydan, B. Y. (1997). Vergi Adaleti Kuramında Soyuttan Somuta: Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarını Eşitlik, Özgürlük ve Sosyal Devlet Kavramları ile Okumak. *XIII. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*. Antalya.
- T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Uzlaşma Sonucunda Belirlenen Edimin Taksidinde Bağlandığı Hâllerde Verilen HAGB Kararlarının Takibi*.
- Tan, H. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tosun, C. M. (2018). Frederic Bastiat: Hukukun Yozlaşması ve Liberal Yaklaşım. *Mavi Atlas*, 6(1), 156-169.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2019). Mayıs 09, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Ulaşan, F. (2023). The Decision Of No Ground for Investigation on the Basis of Right Not to Be Labelled As Criminal and Presumption Of Innocence In the Scope of Human Rights. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 219-253.
- Uludağ, S. (2013). *İbn Haldun Hayatı Fikirleri Eserleri Biyografi*. Ankara: Harf Eğitim.
- Uludağ, Ş. (2011). Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(4).

- Yavuz, H. A. (2015). Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (23), 85-115.
- Yavuz, H. A. (tarih yok). Ceza Adalet Politikası Bağlamında Alternatif Çözüm Yöntemleri. (M. Özen, M. S. Özbek, R. Tayfun, O. Cuni, & M. Özcan, Dü) *Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara*.
- Yılmaz, O. (2019). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma Müessesesi ve Uzlaştırma Süreci (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Trabzon .
- Yılmaz, Z. (2007). *Ceza Muhakemesi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yargılama Sistemi* (2. b.). Seçkin Yayınları.